

Мицан Д. М.,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТАМИ КОЛЬОРАМИ У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ

У статті аналізуються фразеологізми з компонентами назвами найбільш розповсюджених кольорів у складі української, російської та польської мов. Подаються їх спільні і відмінні значення, а також наводиться їх повна або часткова наявність у вибраних мовах.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічне значення, фразеологічний еквівалент, назви кольорів.

В статье анализируются фразеологизмы с компонентами-цветообозначениями наиболее распространенных цветов в составе украинского, русского и польского языков. Приводятся их общие и отличимые значения, а также наводятся их полное либо частичное наличие в выбранных языках.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологическое значение, фразеологический эквивалент, названия цветов.

The idioms of the component words of the most widespread colours in the structure of Ukrainian, Russian and Polish languages are analysed in the article. Their common and distinct meanings, full or partial presence in the given languages are represented.

Key words: idiom, idiomatic meaning, idiomatic equivalent, colour words.

Фразеологізми завжди у переносному значенні відображають менталітет народу. Не є винятком і сталі сполучки, які у своєму складі мають компонент зі значенням кольору. Різні кольори мали і мають у різних культурах відмінні, інколи протилежні символічні значення. Вони можуть символізувати надію, бадьорість, оптимізм, ентузіазм; блідість і рум'яність; правду і фальш; нейтральність, змінність, непевність [3, с. 9].

Відомими є дослідження присвячені ФО з компонентом – кольором таких мовознавців, як В.Н. Клюєвої (1956), С.І. Войнової (1978), Л.П. Шестак (1982), Л.Г. Бедоїдзе (1997) та ін.

Основна увага в даній роботі зосереджена на компонентах фразеологізмів, а саме тих лексемах, денотативним значенням для яких є ознака кольору. **Об'єкт дослідження** становлять фразеологізми сучасної української, російської та польської мови, у структурі яких присутні назви кольорів. **Предметом дослідження** є сутність колоронімів як компонентів фразеологічних одиниць. **Мета дослідження:** проаналізувати, наскільки природа фразеологізмів співвідноситься із їх компонентним складом. Для порівняння таких фразеологізмів взялися три слов'янські мови: українська, російська і польська. Самі фразеологізми бралися виключно з фразеологічних словників поданих мов [1; 2; 4].

Аналізуючи деякі ФО з назвами кольорів в українській, російській та польській мовах можна простежити їхню оригінальність як зовнішню (матеріальну, словесну), так і внутрішню (мисливу, змістову) форми сталих словосполучень. Однак оригінальність не виключає близьке або подібне сприйняття і осмислення того, що означає і відповідно подібність образної бази фразеологізмів.

Чорний колір є «кольором сажі, вугілля» і має постійно негативні асоціації в свідомості різних народів. Він є символом страху, смутку, зла, ненависті. Підтвердженням цього є фразеологізми: укр. чорний день, чорна справа, на чорну годину, рос. на черный день копить, черным словом ругать, в черном свете, пол. czarna melancolia, na czarną godzinę, czarne myśli. Про осіб, які перебувають у сварці говориться, що між ними чорна кішка пробіглась (рос. черная кошка пробежала). Особа, яка ганьбила сімю або суспільство і негативно відрізнялася від оточуючого середовища своєю поведінкою була чорною вівцею (пол. czarna owca).

Слови, які вказують на білий колір також вживаються складі сталих порівнянь усіх мов. На противагу чорному білий колір є символом досконалості, правди, життя, святості, світла. При цьому деякі ФО виявляються еквівалентами, оскільки вони співпадають по образному сприйняті реалій, але відрізняються одним із компонентів. Такими є, наприклад, у наведених мовах пари фразеологізмів білий як молоко – белый как снег – biały jak alabaster і білий як полотно – белый как полотно – biały jak płótno. У першому випадку в усіх мовах характеризується якийсь неживий предмет, а у другому випадку йдеться про людину в стані переляку, страху або хвороби. Про несхожу на інших особу українці говорять біла ворона, у росіян так само хтось може бути белой вороной. Натомість поляки фразеологізм biały kruk вживають на позначення рідкісного екземпляру книжки, публікації. Про щось незнане, неописане або замовчуване з певних причин говориться у еквівалентних фразеологізмах біла пляма – белое пятно – biała plama.

«Біле» і «чорне» у фразеології використовується для позначення невиразності (укр. *ані біле, ані чорне*; пол. *ani białe, ani czarne*), або, навпаки, – виразності, контрасту (укр. *чорним по білому*, рос. *черным по белому*, пол. *czarnie na białym*).

Одним зі значень зеленого кольору є «молодість, юність, недосвідченість». Це ілюструють фразеологізми укр. молодий та зелений, рос. молодо-зелено, пол. zielone lata, ktoś ma zielono w głowie, nie mieć zielonego pojęcia. Зелений колір є сигналом переваги, відкритої дороги без перешкод: укр. зелена вулиця, рос. зеленая улица, пол. zielone światło. У цікавий спосіб українці називають стан сильного алкогольного сп'яніння – до зелених чортків. Натомість у росіян можна напитися до зеленого змія.

Червоний колір (за словником «той, що має колір крові чи близьких до нього відтінків»). Таке значення є закладене у фразеологічних порівняннях, укр. *червоний як рожа/ буряк/ рак*; рос. *красный как мак/ рак*; пол. *czerwony jak burak/ wiśnia/ piwonie*. В українській мові є ФО *пускати червоного півня* зі значенням щось палити. Польська мова має повний фразеологічний аналог – *czerwony kur*. Слово *красный* в російській мові

у переносному значенні вживається для позначення чогось гарного, яскравого або особливо цінного, напр., *красное словцо, красная девица, красная цена*. Українська мова зберегла повну стару форму фразеологічного еквівалента останнього російського фразеологізму – *красна ціна*. Про щось важливе, головне українці і росіяні говорять *проходити червоною ниткою – проходить красной нитью*.

Позитивні асоціації у всіх трьох народів викликає рожевий колір (один з відтінків червоного) про що свідчать ФО укр. *змальовано рожевими фарбами, дивитись крізь рожеві окуляри, у рожевому світлі*; рос. *видеть в розовом свете, смотреть сквозь розовые очки*; пол. *przedstawiać w różowych kolorach, różowe myźli/nadzieje/plany, patrzeć przez różowe okulary*. Усі фразеологізми мають значення оптимізму. Крім того про людину з тонким гумором наші західні сусіди говорять *ktoś ma różowy humor*.

Золотий колір, подібно до попереднього, також має тільки позитивні асоціації. З давніх-давен про майстрів своєї справи говориться, що вони мають *золоті руки – золотые руки – złote ręce*. Значення доброї, щирої людини є у фразеологізмах *золота душа/ серце – золотая душа – złoty człowiek/ серце*.

Синій колір в українській і російській фразеології не є надто популярний. Зневажливе значення незаміжньої жінки позбавленої чарівності і повністю відданій певній діяльності є закладене у еквівалентних ФО *синя панчоха – синий чулок*. Ще одна пара повних еквівалентів зі значенням «щасти, втіленням найзаповітніших мрій» є у фразеологізмах *синій птах – синяя птица*. Як відомо, польська мова немає одного конкретного слова на називання синього кольору, тому і фразеологізми з таким компонентом є відсутні.

Голубий колір у фразеологічному фонді аналізованих мов також зустрічається тільки у складі одного фразеологізму. Так українці мають особу у якої *тече голуба кров у жилах*, рос. *голубая кровь*, пол. *błękitna krew* (особа аристократичного походження). Крім того, поляки мають фразеологізм *błękitny walc*, якому у двох інших мовах відповідають ФО *білий танець – белый танец*. Це, напевно, буде єдиний випадок неспівпадання кольорів у вибраних мовах.

Мало фразеологізмів із *сірим* кольором. Словник української мови нотує один застарілий фразеологізм *сіра світла*. У такий зневажливий спосіб називалося бідного селянина. У польській мові відомим є стало слово *współużycie szara eminencja*. Цей фразеологізм означає малопомітну особу, яка має великий вплив на вирішення певних справ. Російська мова не має жодного фразеологізму з цим кольором.

У наведених мовах зовсім немає фразеологізмів з назвами *жовтого* і *коричневого* кольору. Цей факт може пояснюватися тим, що ці кольори не мають чітко визначеного символічного значення і з ними нічого конкретного не асоціюється.

Фразеологія переважно свідчить про своєрідне етнонаціональне бачення і сприйняття світу. Однак не дивлячись на своєрідну мовну форму відображення одних і тих самих близьких реалій і понять, люди (носії різних мов) завжди знаходять взаєморозуміння завдяки однаковому мисленню. Відповідність розглянутих фразеологізмів з компонентами-кольорами (nehaj навіть і часткова) підтверджує також, що і такий тип мислення людини, як образне мислення, завдяки якому виникають ФО, також може мати, цілком відносну основу.

Література:

1. Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк і ін. – К. : Наукова думка, 2003. – 1097 с.
2. Фразеологический словарь русского языка / под. ред. А. И. Молоткова, – М. : Русский язык, 1986. – 543 с.
3. Kopaliński W. Słownik symboli / Władysław Kopaliński. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Rytym, 2005. – 516 s.
4. Słownik frazeologiczny języka polskiego: t. 1 – 2 / pod red. S. Skorupki. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1977.